

* คำแปลกฎหมายพระธรรมนูญ & ประมวล
๑

น
BQ
4324
754
2474

คำแปลมนุษยธรรม ๔ ประการ

แปลจากพระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แปลในราชบัณฑิตยสภา

ใน พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระกุศลหน้าพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทรงคราญอุตมดี

กรม ๕๐ วัน

ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

หนังสือว่าด้วยมนุสยธรรม ๔ ประการนี้ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็น
ภาษาบาลี ต้นฉบับเดิมเป็นอักษรวิชัยกะลายพระราช
หัตถเลขา ราชบัณฑิตยสภาได้มาจากวัชรนิเวศ ๗๖
ให้พระญาณวิจิตร (สิทธิ์ โจนานนท์) เปรียญศักดิ์
ออกไว้เป็นอักษรไทย เมื่อให้แปลออกดูเห็นข้อความ
ยังไม่จบ เพราะเหตุคงดทเทศไว้ว่าธรรม ๔ นี้เทศก์แจก ๔
แต่ถึงภาชนะนมเพียง ๒ ข้างต้น ข้างท้ายอีก ๒ ไม่มี
ภาชนะที่เขียน เช่นนี้จะเป็นด้วย ทรงพระราชนิพนธ์ค้าง
หรือจะทรงไว้จบแต่ต้นฉบับขาดไป ก็สงสัยไม่ทราบได้ แต่
เห็นว่าพระราชนิพนธ์นี้ ควรพิมพ์เสียคราวหนึ่งเพียงพิมพ์
ต้นฉบับ ทั้งคำแปลและภาษาบาลีด้วย ต่อไปเมื่อ
ปรากฏว่ามีข้อและหาฉบับได้ จึงควรรวมพิมพ์ต่อไป

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

คำแปลมนุษย์ธรรม ๔ ประการ

ความงามงามมีแก่ท่านทั้งหลาย

พระสัทธรรมเครื่องหาใจออก^(๑) อันเป็นประโยชน์
อย่างหนึ่ง ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้
เอง ไม่มีครูอาจารย์ ผู้มีพระสันดานมั่นคงไม่หวั่นไหว
ผู้เป็นพระศาสดา มีพระอภิไธยว่าพระโคตม เป็นธรรม
เครื่องนำสัตว์ออกจากสังสารวัฏ ไม่ใช่สักแต่อ้างว่า
กันมาอย่างนี้ ๆ เป็นธรรมไม่ผิดไม่พลาด มีผลเห็นเอง

(๑) “หาใจออก” เป็นคำตรงข้ามกับ “หาใจเข้า” ภาษามาลำว่า “อัสสาสะ (หาใจออก) บัสสาสะ (หาใจเข้า)” ทั้ง
ในภาษามาลำและภาษาไทย ถ้าใช้คู่กันทั้ง “หาใจออก หาใจเข้า”
ก็ไม่มีความพิเศษอันใด เพราะเป็นอาการแห่งสัตว์มีชีวิตโดยสามัญ ถ้า
ใช้ศัพท์เดี่ยวแต่ “หาใจออก” ก็หมายความว่าพิเศษออกไปได้ถึง
ความโล่ง โปร่ง สะดวก คล่อง แห่งใจ เช่น ทำ หรือ พูด หรือ คิด
อะไรไม่ติดขัด ว่า “อึดใจ” หรือ “หาใจไม่ออก” ถ้าหลุดออก
มาได้ ว่า “โปร่ง โล่ง ๆ ล.ฯ หาใจออกแล้ว” คำว่า “หาใจออก”
ในธรรมที่จะกล่าวต่อไป พึงเห็นความพิเศษเช่นนี้. ผู้แปล.

ให้ผลไม่เลอเวลา ผู้รู้ความพอใจยิ่ง เป็นธรรมระงับ
และบริสุทธิ์ ทำให้มากได้ ภิภษสงฆ์ผู้นำข้อ ๆ มา จึง
ประคิษฐานอยู่จนทุกวันนี้

ขอความงามจงมีแก่สาธุชนทั้งหลาย

ชื่อว่ากรรมแห่งมนุษย์ทั้งหลายในโลก ว่าโดยอาการ
ตระหนักหนึ่งแยกได้เป็น ๔ ประการ คือ นิสสัสสกกรรม
(กรรมเครื่องหาใจออกอย่างที่ไม่ได้หาใจออก
เลย) ๑ ทวิสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
อย่างชั่ว) ๑ สวาสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
อย่างดี) ๑ ปรมัสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง) ๑

ในกรรม ๔ อย่างนั้น ทิฏฐิที่หาประโยชน์มิได้
เป็นต้นว่า กล่าวว่าการที่บุคคลกระทำแล้วไม่ชื่อว่า
กระทำ กล่าวว่ามีเหตุ ไม่มีเหตุ กล่าวว่ามีผลแห่งกรรม
ไม่มี และกล่าวว่ายากแล้วสูญ ทิฏฐินี้เรียกว่า นิส-

สาสภธรรม เพราะว่าไม่มีผลพิเศษแก่ศาสดา แก่สาวก
ทั้งหลาย และแก่คนทั้งหลายอื่น ๆ ผู้ปฏิบัติตาม เป็น
อันห้ามความเพียรห้ามความขะมักเขม้น

ความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ที่บุคคลถือเอาแล้ว
โดยไม่แยแสกาย แม้จะแต่งตั้งขึ้นไว้สำหรับปฏิบัติเพื่อ
ให้ไต่ความสุขก็เป็นไปโดยผิด เรียกว่าทุรวิสัยสาสภธรรม
ไต่แก่การพรรณนาหนทางสวรรค์ และหนทางพรหมโลก
ด้วยพหิขชาญาณทั้งหลาย อันประกอบด้วยความรู้ความ
เขี่ยคเขี่ยพิศควอนเป็นคณว่า พหิขมาบายชาญาณ พหิขมา
คณขชาญาณ พหิขลอคขวง (ล้างยาบ) พหิขคมน้ำไสม
พหิขปรายไม่ให้ใครกิดขวางตั้งนียง ด้วยพหิขอื่น ๆ อัน
คล้ายกันมีการฆ่าเรอไฟเป็นคณนียง และการพรรณนา
ความขริสุทธิ ด้วยการประพฤคิตขะ มีคธประพฤคิ ไม่นุง
ผ้าย่าง ด้วยอาการเคารพค่อพระชาติคยเป็นคณนียง
แม้ด้วยคิลและสมาธิย่าง และการพรรณนามงคิลและ
อัยมงคิลด้วยกรรมต่าง ๆ อ่างสิ่งทีไคเห็นไคยินและสุย
กมในขังจุนันทนคาย่าง .

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) อันสัมพันธ์กันแห่ง
 สุกคติและ ทศกคติ โดยกุศลกรรมมถ และ อกุศลกรรมมถ
 เป็นความเห็นที่บุคคลถือไว้แล้ว โดยแยกกาย เป็นไปแล้ว
 โดยชอบแท้ เพราะเว้นจากการเบียดเบียนเป็นต้นเรียกว่า
 ว่า สวาสนาสกธรรม ใ้แก่การถือชอบและธรรมไม่ผิด
 อันนำประโยชน์และความสุขมาให้ทางเดียว คือ (ถือว่า)
 ผลทานที่บุคคลให้แล้วมีอยู่ ผลบูชาและค่านิยมมีอยู่ ผล
 วิบากของกรรมที่บุคคลทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี
 โลกหน้ามี มารดาบิดามี สัตว์ทั้งหลายที่ลอยมาเกิด
 ก็มี ผู้ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้า เพราะ
 วัฏฏะขันธ์อันเนื่องแล้วของผู้อื่นให้วิภังคินบ้าง ใ้แก่
 สภาวะที่ห้ามเสียซึ่งธรรมทั้งปวงเหล่านั้น คือกล่าวว่
 ตายแล้วสูญ กล่าวว่กล่าวสงนนั้นสิ่งนี้เป็นชีวิตเป็นต้น
 กล่าวว่กล่าวสิ่งทั้งปวงเที่ยง กล่าวว่กล่าวสัตว์ไม่มีเหตุ กล่าวว่
 แปรไปตามความนิยมตามความประจวบ กล่าวว่มี
 พระเจ้าสร้างโลกเป็นต้น และการถือมงคลตนชั่ว
 ความปฏิบัติโดยไม่แยกกาย ดังนึ่ง ใ้แก่ความ

ปฏิบัติโดยแยกกายอื่นเข้าไปโดยชอบ เป็นข้าศึกแก่
กรรมที่กล่าวมาข้างบนนี้บ้าง

กรรมวินัยของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
อื่นเป็นไปแล้วด้วยอำนาจกำหนดตรีซึ่งอุปาทานทั้งปวงแล้ว
และกล่าวจำแนกซึ่งกรรมทั้งหลายเรียกว่า ยรมัสสา สก
กรรม ไก่แก่กรรมประกอบด้วยความระงับ กรรมประกอบ
ด้วยความดีหรือชย กรรมอื่นถึงซึ่งความบริสุทธิ์พร้อม
กรรมอื่นพระสคคเจ้าเร่งทั่วแล้ว

ในธรรม ๔ อย่างนั้น ถ้าวางประโยชน์ที่เห็นไปใน
กาลยศยาวแล้ว กรรมข้อค้นหาประโยชน์มิได้สักอย่าง
เกี่ยวเป็นแก่นขนเจ้าที่ปฏิทั้งหลายที่ยินดีในปฏิฐินั้นตรึงตรอง
แล้วขัญญุติและแสงงไว้ เพื่อจะให้เป็นที่ยินดีแก่พวก
มีปฏิฐิวรึกเท่านั้น ในกรรมข้อค้นนี้ ศาสตรา (ผู้สอน)
มีปฏิฐิวรึกอย่างใด สวรรค (ผู้ฟังสอน) ก็มีปฏิฐิวรึกอย่างนั้น
ย่อมกระทำสัก การเคารพน้อมนำลาภมีประการเป็นอัน
มากเข้าไปให้ ด้วยเข้าใจว่าศาสนานั้นเป็นยถาคติ ให้

เกิดความวุ่นวายแก่เราทั้งหลายดังนี้ อันสิ่งของศาสดามี
เท่านี้ อย่างนั้นแล

ฝ่ายสาวกของศาสดานี้แล้ว แต่ก่อนมากลัวขยำ
ขยำอยากไต่บุญ เพราะเชื่อคนทั้งหลายอื่น และก็เพราะ
กลัวขยำจึงไม่ได้ทำกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นตามทีคน
ปรารถนา เพราะทำขยำไม่ได้ในนี้จึงเกิดความอยากและ
ความกลุ้มใจ แม้ทำขยำลงไปด้วยความไม่เชื่อเพอ
ยอมเคอครอื่นในภายหลัง ขอนเียนทุกข์ของชนพวกนั้น
ครั้นมากกระทำบุญสัมปทาต่าง ๆ มีประพฤติกิเลสเป็นต้น
เพราะอยากไต่บุญ ก็ลำบากทวยกายและวาจา ฝ่าย
คนตระหนักต้องทำการบริจาคทรัพย์เป็นต้น เริ่มทำพิ
มุขชายัญตของให้ทานเป็นต้น อนนกันขว่าเียนทุกข์
ของชนพวกนั้นอีก

ก็เคียนเมอชนพวกนั้นมาตกลงใจรับเอาทฎฐิขัตตน
อย่างที่ว่ามาแล้ว อัยททวะทังปวงคชความกลัวขยำ และ
ความอยากไต่บุญก็เสื่อมสิ้นไป เพราะความเห็นเียนไป
เสียแล้วในอำนาจทเห็นว่าตายแล้วสุญ ทำกรรมลงไปแล้ว

ก็เหมือนไม่ได้ทำ และผลบุญบาปก็ไม่มี อานิสงส์
ทันตาเห็นของสาวกแห่งศาสนาเชนว่าก็มีเพียงเท่านั้น

บุรุษผู้มีญาณวิเศษต้องการประโยชน์ที่เป็นไปใน
เวลานานมาพลัดถิ่นนั้นแล้ว เมื่อจะพิจารณาโดยชอบก็พึง
พิจารณาอย่างนั้นว่า ชรรมนั้นถ้าทางประโยชน์ชาติหน้า
แล้ว ไม่มีประโยชน์โดยประการทั้งปวงที่เกี่ยวพัน ถึง
ใครจะรหรือไม่ว่าก็จักทำอะไรได้

แท้จริงในลัทธินั้น ถึงผู้เป็นศาสดาแสดงธรรมอยู่ก็
ลำบากเสียเปล่า ๆ สาวกผู้ฟังธรรมก็เช่นเดียวกัน
เพราะว่าผลพิเศษในภายหน้าจะใคร่มีแก่คนทั้งปวงที่ถือ
ทิวฐินั้นหรือไม่ถือทิวฐินั้นก็หาไม่ได้

อนึ่ง ว่าถึงในยจฺยันทันตาแล้ว ความปฏิบัติชอบ
เท่านั้นควรที่บุคคลจะพึงปรารถนา ความปฏิบัติผิดก็ช่วย
ประการอื่น ควรที่บุคคลจะเว้น เพราะเหตุใด เพราะ
เหตุว่าความปฏิบัติผิดเป็นสิ่งที่ทำให้ผลมีความดีเกิดขึ้น
เป็นต้น ก็เมื่อมายึดถือทิวฐินั้นแล้ว นำหนักของความ
ปฏิบัติชอบ และความปฏิบัติผิดในยจฺยันทันตา แม้แต่

ก่อนจะมีเรี่ยวแรงเพราะกลัวว่าปล่อยยากได้บุญอยู่ ก็จัก
 ดอຍกำลังเพราะความกลัววินินทาเป็นต้น และเพราะ
 อยากรได้ผลสักว่าความสรรเสริญเป็นต้น คนที่ถือทิฏฐิ
 อยู่นั้นแหละถือกว่าคนถือทิฏฐิอื่นในปัจจุบันทันตา ส่วนใน
 ภายหน้าเสมออันหมค ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 อย่านั่นแล้ว ควรแหวกธรรมนั้นหลักไปเสีย ไม่ควร
 ดอเขา ธรรมข้อแรกเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ท่านจึง
 กล่าวว่ามีวิธสาสกกรรม (ธรรมเครื่องหาใจออกอย่าง
 ที่เรียกว่าไม่ได้หาใจออก)

ส่วนธรรมที่ ๒ เป็นวาทะที่กล่าวถึงการทำ แสตง
 ซึ่งความปฏิบัติทั้งหลายที่จะหลักทุกข์และให้ ได้ความ
 สุขในภพหน้า แต่ก็ยังเป็นธรรมที่ควรคติเตือน เพราะ
 ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายบางพวก หรือ
 ทำให้ตกอยู่ในฐานะที่เป็นคนกระทำสิ่งที่ไม่ใช่กิจ หรือ
 เป็นแดนเกิดแห่งความโง่ทก

ความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ บุคคลย่อมเข้าไปได้
 ในสังขารเหล่านี้ ชื่อว่าความแสวงหาประโยชน์

และสุขแก่คนและคนอื่นที่เป็นผลฝ่ายของตน ด้วย
 การนำเหตุแห่งทุกข์เข้าไปให้ เพราะใคร่สิ่งที่ไม่เป็น
 ประโยชน์ส่วนเกี่ยวในสังขารทั้งหลายที่หมายรู้กันว่าเป็น
 สัตว์เหล่านั้น ไม่มีอุปสมควรจะเป็นธรรม

ขานสิ่งของกิริยาที่เคารพพระอาทิตย์และบ้ำเรือไฟ
 เป็นต้น จะไปเห็นประจักษ์ในขัจจุบันทันตาแม่แต่สักเล็ก
 น้อยก็ห้ามได้ คนทั้งหลายที่ทำกิริยาเช่นนั้นลำบาก
 เปล่า ๆ ทำเครื่องสักการะให้หมดสิ้นไปในที่ไม่ควร
 โดยแท้ และตกอยู่ในฐานะที่เป็นคนทำกิจที่ไม่ควรทำ
 อย่างเกี่ยว

ก็โลกนี้มีธาตุนี้ไม่ถ้วน มีธาตุต่าง ๆ ในบรรดา
 ธาตุนี้ไม่ถ้วนและธาตุต่าง ๆ นั้น สัตว์ทั้งหลายที่มี
 ธาตุต่าง ๆ นั้น ๆ ย่อมติดแน่นธาตุใด ๆ ตามความ
 ทรักของตน หรือเสียง โฆษณาของคนอื่น ก็ตรึงแน่นอยู่
 ในธาตุนั้น ๆ ย่อมกล่าวไวยาหารว่า สิ่งจริงสิ่งอื่นเหลว
 เปล่า ดังนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายนั้นมาเป็นอย่างนี้ และพา
 กันปฏิบัติอยู่โดยอาการนี้ไม่ถ้วน ขาปรธรรมทั้งหลาย

เป็นอเนกมีกล่าวล้อเสียดและกล่าวเท็จตลก ๆ ร้อน ๆ เป็น
 คั่นก็เกิดขึ้นพร้อม เพราะเหตุที่มุ่งเบี่ยงเบี่ยงแย่งและ
 วิวาทอาศัยถ้อยคำตรงกันข้ามแย้งกันและกัน เป็นเหตุ
 ให้สัตว์เหล่านั้นไต่รบทุกข์ต่าง ๆ ในปัจจุบันทันตา

ก็สัตว์โลกอันคิดหาครอบงำแล้วนั้น เป็นผู้อยากได้
 สุขเกลียดทุกข์ แม้เมื่อจะตายก็ปรารถนาความสุขและ
 กลัวความทุกข์เบียดหน้าแต่ตายไป เมื่อสัตว์โลกนั้น
 เป็นอย่างนี้ การที่ล้อลวงทำให้งวยงงหรือขุ่นใจก็สัตว์
 โลกให้นำลาภสักการะเป็นต้นมาให้ ด้วยกรรมที่ไม่
 เป็นจริงหรือไม่เป็นบุญกุศล เป็นแต่เครื่องลวงโลกด้วย
 ประการต่าง ๆ เท่านั้นก็ดี การอ้างประโยชน์ในโลกหน้า
 มาชักชวนให้สัตว์โลกเร่งรีบขุ่ขุ่อยู่ในกรรมทั้งหลาย
 อันไม่สมควรเป็นทพในเวลาที่ตายก็ดี การย้งสัตว์โลก
 ให้ลำบากในกรรมทั้งหลายที่ไม่แลเห็นอันสังสรรค์ การ
 แสดงลัทธิกรรมต่าง ๆ แล้วทำการข่มขู่ผูกฝ้ายของตน
 แล้วนำความพินาศเข้าไปให้แก่ผูกฝ้ายคนอื่นเพราะอาศัย
 ลัทธิก็ดี การผูกพันผูกฝ้ายของตนไว้ด้วยลัทธินั้น ๆ

กตฺติ ลิงฺกิลาวมาทงหมคมีอาทิตงนฺ มิได้มีรูปสมควร
 เป็นกรรมเลย เพราะเหตุนี้กรรมที่มีสภาวะอย่างน
 ึ่งมิได้เป็นที่ยนคแห่งวิญญูชนทั้งหลาย

บุรุษผู้มีญาณพิเศษครั้นมาในกรรมนั้น คึกขารู
 ธรรมนั้นแล้วพิจารณาอยู่ ครั้นเห็นโทษในกรรมนั้นแล้ว
 ก็พงคหมันชำแรกแหวกหลุดจากกรรมนั้นไปแล้ว

แท้จริง กรรมที่เข้ไปแล้วด้วยอำนาจบุญญาญเป็น
 ต้น ไม่เป็นกรรมคงทนควรแก่ขุญญา เหตุประกอบ
 ด้วยโทษมีต้นปลายไม่ต้องกันเป็นอาทิ เพราะเป็นกรรม
 ที่พวกมีอชฌาสัย ประกอบด้วยโลภเป็นต้นพรรณนาไว้
 เป็นกรรมปราศจากเหตุการณ เป็นแต่อ้างว่าท่านว่ามา
 กระทบ ๆ เท่านั้น จะโดยยงความขงกันจากยาปที่โลก
 ติเคยนให้ถึงพร้อมก็หาไม่ ย่อมยังเหตุอื่นไม่เป็นที่
 ปรารถนาไม่น่าใครไม่เอิบถายใจ มี การวิวาทกยพวกอื่น
 เป็นคนให้เข้ไปพร้อมในโลก

หรือนยหนง เมื่อยทคตไม่แลเห็นอนิสงส์ในกรรม
 นั้นแมสคตเด็กนอย รุ้แล้วว่าคาสคาทงหลายอนคกล่าว

แล้วโดยประการต่าง ๆ ตามมติของคน ๆ แม้จะไม่หลัก
 หนักไปจากกรรมหนักพวงมลัยสถ์เพิกเฉยไว้ อย่าเคารพ
 อย่าง^๕ เพราะว่ามีกรรมเช่นว่านั้นไม่มีอันสงส์ไม่เห็นประจักษ์
 เห็นแต่ทำความเชื่อตามคำของคำสท้านนั้นเท่านั้น

กรรมทั้งหลายมีชัชวัญเคารพพระอาทิตย์และอิน
 วอนท้าวมหาพรหมเป็นต้น เป็นของที่ไม่แลเห็นอันสงส์
 เมื่อชนทั้งหลายจะกระทำหรือมิกระทำกรเหล่านั้น พระ
 อาทิตย์ก็รอนอยู่เสมอนั้นเทียว เมื่อชนทั้งหลายปรารถนา
 ให้เย็นก็ไม่เย็น ย่อมส่องแสงในกลางวันเท่านั้น เมื่อ
 ชนทั้งหลายปรารถนาแสงสว่างในราตรีก็มิไต่มากระทำ
 แสงสว่างให้ พระอาทิตย์มิไต่ทำความประสงค์ของชน
 ผู้ปรารถนานั้นให้สำเร็จโดยประจักษ์เลย ย่อมกระทำ
 อุปการะแก่โลกตามธรรมคาของพระอาทิตย์ โดยสม่ำเสมอ
 เสมอเท่านั้น

ถึงไฟในพิชชชัชวัญแล้ว เมื่อชนทั้งหลายจะบูชาหรือ
 ไม่บูชาที่วางตนเสมอคือตั้งอยู่โดยธรรมคาเป็นไฟนั้นเอง
 ผู้วิเศษมีท้าวมหาพรหมเป็นต้นก็เหมือนกัน ไม่มีใคร

เห็นตลอดมาแม้ทุกเมื่อ เป็นแต่ไต่ยินโดยอาการต่าง ๆ
 เป็นต้นว่าไต่ยินว่ากันมาดังนี้ ๆ เท่านั้น ก็ถือว่าสภาพ
 ทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้นเป็นสิ่งที่ควรนมัสการใช้
 การนมัสการสภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น ก็
 พงเป็นหนทางสุคติ การคหมันก็จะพงเป็นหนทางทุกคติ
 อนึ่งสภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น จะพงทำการข่ม
 ชีและทำความยกย่องอย่างใด อย่างหนึ่งแก่ชนทั้งหลาย
 ทัพนมัสการและทำแม่ ในเวลานั้น อาการนั้นก็พงเป็น
 ทางปฏิบัติปรากฏแก่โลก ก็การแปลกเปลี่ยนเช่นว่า
 มิได้มีแก่สภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น นั้นโดย
 เหตุใด เหตุดังนี้ จึงควรถือเอาว่าอาการนั้นมีใช้หน
 ทางแห่งสุคติและทุกคติทั้งหลาย

ก็หนทางแห่งสุคติและทุกคตินั้นมีอยู่ แต่ต้องเป็น
 อาการอันจากอาการที่กล่าวมา มิใช่และอันส่งสื่อน
 เข้าไปค้นหาได้อยู่ ชนทั้งปวงอาจเข้าไปค้นหาได้ทุก
 สถานและทุกเวลา

ก็กรรมทั้งหลายนั้นมิใช่ชัฏญและเควพพระอาทิตย์
 เป็นต้นสมมติกันขึ้นแล้วโดยบัญญัติในบางแห่งบางคราว
 แล้วสืบท่อมาคับอากาศต่าง ๆ มีอ้างว่าได้ยินได้ฟัง
 มาว่ากระนั้น ๆ เป็นต้น ไม่มีรูปสมควรจะเป็นหนทางสุคติ
 และทุกคติเลย. (หมคณะบัพเท้าน)

(จตุมนุสสุตฺตอมฺโม)

สุภมตฺต-โว

อัย ชรทโต สฺมา-	สมฺพทฺตสฺส สยมฺภูโน
อนาเวรฺสฺส คาทิสฺส	สคฺคฺโคตมฺนามิโน
ปรมฺสฺสาสฺสทฺตอมฺโม	นินฺยฺยานิโก อนฺนิตฺติโท
อปฺนฺนกาวิโรโธว	สนฺทิจฺจโก อกาลิโก
วิญฺญูหฺวารานาโฆว	สนฺตสฺสทฺเตหิปฺสฺสโก
ภิกฺขุสฺสํฆานินฺยมาโน	ยาวชฺชชานี ปฺติจฺจจฺติ ฯ

สุภมตฺต สาธุ

โลกสฺมี มนุสฺसानํ อมฺโม นาม เขณนากาเรน
 จตฺตพิโธว โหติ นินฺยฺยาสฺสโก ฯ อมฺโม ทฺรฺสฺสา-
 สโก ฯ อมฺโม สฺวาสุสฺสโก ฯ อมฺโม ปรมฺส-
 สาสโก ฯ อมฺโมติ ฯ

ตคฺคฺโคตฺต นินฺยฺยาสฺสโก อมฺโม นาม อภิวิยวาโต
 อเหตุกฺวาโต นคฺคฺโคตฺตวาโต อชฺชฺเชตฺตวาโตติ เขวมาทิกา
 นินฺยฺยกา ทิจฺจจฺติ ยํ นินฺยฺยสา ย นคฺคฺโคตฺต สคฺคฺโคตฺตโน ฯ

สวากานํ ๑ คทณฺเฒสํ ๑ ปฏฺฐิปตฺทิมลวิเสโส วิริยํ
ปฏฺฐิกฺขิตฺทํ ตาโม ปฏฺฐิกฺขิตฺทว ไหติ ๑

ทฺรสุสฺสาสโก อมฺโม นาม สุขฺยปฏิลาภาย ปฏฺฐิ-
ปตฺทิวเสน ปณฺเฑทฺทายี มิจฺฉาว ปวตฺตทา อโยนิโส
คหิตา มิจฺฉาทิฏฺฐิจิ ชฺชุตฺต อสฺสเมโห ปุริสเมโห สมฺมา-
ปาโส วาชเปยฺโย นีรคฺคไฟฺติ เอมมาทฺธิหิ ปรวฺหิ-
สาปฏฺฐิสํปตฺทเทหิ ชฺชณฺเฒหิ ชณฺเฒหิ วา ทาทิเสหิ ชฺชคฺคิ-
ปาริจริยาทฺธิหิ สคฺคคมคฺคพฺพรหฺมโลกมคฺคา วณฺณิตา
ชเชพฺภวตฺตาทิตฺตปจฺรเณน วา อาทิจฺจุปฺภูจฺจนาทฺธิหิ วา
สีลสมฺมาทฺธิหิ วา สุกฺขิ วณฺณิตา ทิฏฺฐจฺจมฺเมว วา
เทหิ เทหิ กมฺเมหิ ทิฏฺฐจฺจสคฺคเทหิ มงฺคลามงฺคลานิ
วณฺณิตานิ ๑

สุวาสฺสาสโก อมฺโม นาม กุสฺสลาภุสฺสลาภมฺม-
ปเถหิ สุกฺคิตฺทคฺคคฺคิมลทฺธิยฺกาทิ โยนิโสมนสิกาเรน คหิตา
ทฺธิสวาวิตฺธิยา สมฺมาเทว ปวตฺตทา สมฺมาทิฏฺฐิจิ ชฺชุตฺต ชฺชุตฺติ
ทินฺนํ ชฺชุตฺติ ชฺชุตฺติ ชฺชุตฺติ หุทฺ ชฺชุตฺติ สุกฺคตฺทกฺกฏฺฏานํ

กมุมานัน ฆสวิปาโก อตุติ อัย โสโก อตุติ ปรโลโก
 อตุติ มาตา อตุติ ยีตา อตุติ สตุตา โอปปาติกา
 สมุมาปฏิปนุณา เข อิมณฺห โลกํ ปรณฺห โลกํ สยํ
 อภิณฺวา สจฺฉิกคฺวา ปรเวเทนคฺคิ สมุมาคทาโห วจฺจติ
 อปณฺนคฺโต ๑ อมฺโม เอกนฺตทิสฺสชาวโห เขน
 อฺุฆทวาโท เจว คํชิวาทิวาโท ๑ สพฺพสฺสทวาโท
 ๑ อเหตุกฺวาโท ๑ นิยทิสฺสคฺวาโท ๑ อิสฺสวณิ-
 มานวาโท ๑ โกตฺทลมงฺกคณฺห อโยนิโส ปฏิปคฺติ
 ๑ สพฺเพ อิม อมฺมา ปฏิกฺขิตฺตา คปฺปฏิปกฺขา
 โยนิโส ปฏิปคฺติโยเขว สมฺมา ปวคฺตา ๑

ปรมสฺสาสโก อมฺโม นาม ทถาคตสฺสวารโหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สพฺพปาทานานํ ปริณฺญาช อมฺมานัน
 วิภชฺชวาทวเสน ปวคฺโต อมฺมวินโย โยอํ อฺุ-
 สมิโก ปรินิพฺพานิโก สมฺโพนคฺคามิ สุกคปฺปเวทิตฺโต ๑

คคฺค ปจฺโม อมฺโม ทิมฺภาสิเกน อคฺคเนน เอกนฺต-
 นีรคฺคโกว โหติ เกวลํ ทิฏฺฐิจิกษเนหิ ทิฏฺฐิเมว อสฺสา-

เทนุเตหิ คกุเกตุวา ทิฏฺฐิจิวิตานํ โทสนคฺคตฺตยา ยญ-
 ฉตฺตโค .เทสิโค ฯ เขตฺตจ จ ยํทิฏฺฐิจิโก โส สคฺคตา
 ไหติ ทํทิฏฺฐิจิภา สวภา สกฺกโรนฺติ ครุคฺคโรนฺติ
 อเนกยฺยปรการลาภํ อฺยเนนฺติ ยญฺชิตฺโต เตส อมฺหากํ
 ฉานฺนยฺยปราทโกติ ฯ เขวมคฺคตโก สคฺคตฺ อานิสฺสโส ฯ

คสฺสฺส โข ยน สคฺคตฺตโน สวภา ยฺยพฺเพ ยเรสฺ
 สคฺคตฺตยา ยายภิกฺขุภิกฺขิ โหนฺติ ยฺยฉนฺนกาภิกฺขิ ฯ ยาย-
 ภิกฺขุคฺคตฺตยา จ น สกฺกโรนฺติ อคฺคตฺตนา อิจฺฉิตํ ยานฺตติ-
 ยายาทิกมฺมํ กาคํ เตน เนสฺ ไหติ อิจฺฉาวิฆาณฺ
 ฉนาทริเยน ยายํ กคฺควายี ยฺยฉนา วิยฺยปรฺยวีสาริโน โหนฺติ
 ทํ เนสฺ ทฺกขฺขํ ฯ ยฺยฉนฺนกาภิกฺขิ ทํ ทํ ยฺยฉนฺน-
 สมฺยทํ คยจฺจรณาทิ กโรนฺตภา กายวาทฺทิจิ กิลมนฺติ
 มจฺจฉายนฺตฺตายี ฉนาทิจิปริจฺจาคํ กคฺควา ทานยญฺฉนฺนาทินิ
 ชารกฺกโรนฺติ คมฺยิ เตสฺ ทฺกขฺขสมฺมทํ ไหติ ฯ

อิทานิ ยน เขวรฺยฺยํ ทิฏฺฐิจิ คเหตุวา กคฺคสนฺนิจฺฉ-
 จานานํ สพฺโพ อฺยทฺทวโ ทิฏฺฐิจิยาเยว อฺยฉนฺนทาทิ-

เวียนตฤติกาทีวสขุปลวคตฺยา ยายภิกฺษุตา เจว ปุณฺณณามตา
๑ ปหิยฺยุนฺติ ๑ เขตฺตโก ทิฏฺฐชฺมมิกานิสฺสโร ตา-
ทิสฺสสฺส สตฺถโน สวากานํ โหติ ๑

คฺคฺร วิณฺญฺ ปุริสฺสโร ทิมกาสิกคฺคฺตคฺคฺติโก อคฺคฺนคฺควา
สมฺมา อเวกฺขมาโน เหวํ ปจฺจเวกฺเขชฺช ยนิรคฺคฺตโก วคฺชายํ
ชฺมโม สพฺเพน สพฺพํ สมฺปฺรยายิเกน อคฺคฺเถน ฉาโคยิ
อฉาโคยิ กิ กวิสฺสติ ๑ คฺคฺร ทิ สคฺคฺตา เปตํ ชฺมมํ
เทเสนฺโต มุชา กิลมฺติ ตถา สโรคาโร สวากา ๑

สพฺเพสณฺทิ คํทิจฺจิกานมฺปิ อคํทิจฺจิกานมฺปิ นคฺค-
เถว สมฺปฺรยาย วิเสโส ยสฺมา ๑ ทิฏฺฐชฺมมสมฺมิ
อิฉฺฉิตพฺพาเขว กายวาทฺทิ สมฺมาปฏฺธิปคฺติ ปวิวชฺ-
เชตพฺพา ๑ มิฉฺฉาปฏฺธิปคฺติ อฉฺฉณณาทิ คารยฺหาทิ-
ภาวโต ๑ อิมํ โข ปน ทิฏฺฐิจิ นิสฺสาย ทิฏฺฐชฺมเม
สมฺมาปฏฺธิปคฺติมิฉฺฉาปฏฺธิปคฺตินิ คฺคฺรภาโว ปุพฺเพ ยาย-
ภิกฺษุตาปุณฺณณามตาหิ พลวายิ สฺมาโน คฺคฺรทาทิมคฺคฺต-
ภเยน ๑ ปสฺสํสาทิมคฺคฺตคามตฺยา ๑ ทพฺพลโลเขว
ภวิสฺสติ ๑ ฉฉณทิจฺจิกายเว ทิฏฺฐชฺมเม คโค

สุนทรครา ฯ สมุ่ปราชเ ช่น สพฺเพ สมสฺมาเยวาทิ ฯ
 ไล ทํ อมฺมํ นิพฺพชฺช ปกฺกเมยฺย น คณฺเหยฺย ฯ
 เขวมยํ ปจฺจโม อมฺโมติ ฯ เตน นีรสุสฺสาสโก วุคฺคโต ฯ

ทฺธิโย ช่น อมฺโม กมฺมวาโต ไทควา สมุ่-
 ราชเ ทฺกฺกชฺชปรีหารสุชฺชปฏิลาภปฏิปัตฺธิโย ทิเปฺนโต เข-
 กจฺจานํ สทฺถานํ อหิตกรณเณ วา อภิรฺจการิตปฺยาป-
 เนน วา โกหณฺณปฺปภาวตฺยา วา มิรฺฉาปฏิปัตฺธิ-
 ภาวโต คารยฺไหว ไทติ ฯ

เยสุ ทิ สํชาเรสุ ทฺกฺกชา เวทนา อฺปลพฺภติ
 เตสุ สทฺทสณฺณิเตสุ สํชาเรสุ เขณฺนตาหิตกามตฺยา
 ทฺกฺกชฺชการณฺยนเนน อคฺคโน วา ปเรสํ วา สปฺกฺกชฺชานํ
 หิตสุเชสนนฺนาม อมฺโม ภวิตฺถํ อรหฺรฺบํ น ไทติ ฯ

อาทิจฺจุปฺนฺจฺจานอคฺคิปาริรฺรียาทินํ อฺปฺปมคฺคโกยฺย
 ทฺกฺกชฺชอมฺมิถานิสํโส ปจฺจกฺโข น ไทติ ฯ อณฺเณทคฺคํ
 ทํ การกา มุชฺชาว กิสมนฺตว สทฺทการณฺจ อจฺจุจฺจานเ
 เขเปฺนตา อภิรฺจการิตเมว ปฺยาปฺณนฺติ ฯ

ขยง โสโก อเนกธาตุ นานาธาตุ ฯ ตตุต เต
 เต คัตตทฐาคกา สคฺคา สกตถุเกน วา ปฺรโฆเสน
 วา ยํ ยํ ฐาคํ อภินิवासุนฺติ ตถา อภินิवासิตา
 ไวหฺรณฺติ อิทเมว สจฺจํ โฆฆมณฺณนฺติ เตสํ เขวมฺภุทานํ
 อเนกาการเวทึ ปฏฺฐิปปชฺชคํ คํ คํ อณฺเวยณฺเวยวิปริตคานํ
 นิสฺสสาช กลหวิคฺคทวิวาทา คุวํ คุวํ เปสฺสณฺณมฺสาวาทา
 ทโย อเนเก ปาปชฺชมาเขว สมฺโณนฺติ เขทํ
 เต เต คํ คํ ทุกฺขํ ปาปณฺณนฺติ ทิฏฺฐเขว ชฺชเม ฯ

คณะหาภิภูโต ราชํ โสโก สุขกาโม ทุกฺขชฺชปฏิกฺกุโล
 มรมาไนยํ ปรมฺมรณา สุขเมว ปคฺคเตติ
 ทุกฺขณฺฯ ภาชติ คสฺสเสวมนฺกุคฺสส โลกสฺส ตถา
 ตถา ขยถากุเตน อนาปณฺณเกน วา ชฺชเมเน เกวลํ
 โลกวิมฺหาชฺชเกน วณฺเจควา วิมฺหยาเปตฺวา วา ตชฺเชตฺ-
 วา วา ลามสฺสการาทินิ อหฺรยาปณฺณเจว มรณฺกาเต
 อยํปภิกฺกุชฺชาเรเสฏฺฐ กมฺเมสฺสุ ปฺรโลกตฺโตติ อยทิสฺส
 อากิฬายนฺปวิกิฬายนฺณฯ ตถารูเปสฺสุ อทิสฺสมานานิสฺสเสสฺสุ
 กมฺเมสฺสุ กิลมาปณฺณฯ คํ คํ ลทฺธิชฺชมฺมํ ทิเปตฺวา

ยปฏิปตฺติมคฺโค โลกสฺส ปญฺญาเยขฺย ยสฺมา ฯ เกสํ
 เหวรุโป วิกาโร นตฺติ ตสฺมา คเหตุพฺพเมตํ ยทิตํ
 เนส มคฺโค สุกฺคิตฺตคฺคินฺนติ ฯ

คาสฉฺย ปน มคฺเคน สมานน คโต อญฺเวยเนว
 ภวิตพฺพํ อฺปลพฺภมานาทินวานิสฺเสน สพฺพตฺต
 สพฺพทา สพฺเพสํ อฺปลพฺภมานน ฯ

อิมานิ ฯ ยญฺญาทิจฺจุยฺยจฺจานาทินิ กตฺตจฺจิ กทาจฺจิ
 ปญฺณตฺติยา สมนตานิ อิตฺทิจฺจานุสฺสวาทิตฺติ อากตานิ
 นารหฺรฺพานิ สุกฺคิตฺตคฺคินฺนํ มคฺโค ภวิตฺตฺติ ฯ
